

УДК 334.72

JEL Classification: M11,M14,M21,D71,L31

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2023-4.92.02>

Ольга Вдовічена, к.е.н., доцент,
<https://orcid.org/0000-0003-0768-5519>

Данило Вдовічен, студент,
<https://orcid.org/0009-0003-4119-3339>

Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ,
м. Чернівці

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Стаття присвячена аналізу соціального підприємництва як актуального напрямку розвитку економіки України. В рамках статті виявлено провідні галузі діяльності соціальних підприємств, визначено основні проблеми та напрями їх розвитку. **Метою дослідження** було визначити суть, характеристики, а також проаналізувати стан соціального підприємництва на території України. **Методологія.** В статті для аналізу соціального підприємництва в Україні використовуються методи аналізу наукової літератури, кількісний аналіз даних, порівняльний метод, а також методи експертних оцінок. Це дозволяє всебічно розглянути феномен соціального підприємництва, виявити його ключові характеристики, проблеми та перспективи. **Результати.** За результатами аналізу, ключовими проблемами є відсутність адекватного фінансування та підтримки з боку держави. З іншого боку, стаття виявляє значний потенціал для розвитку соціального підприємництва в галузях працевлаштування вразливих груп населення, екології та фінансуванні соціальних послуг. **Практичне значення** дослідження полягає в тому, що воно може слугувати базою для розробки стратегій та політик сприяння розвитку соціального підприємництва на державному та місцевому рівнях. Результати аналізу можуть бути корисними для організацій, що фінансують або планують фінансування проектів у сфері соціального підприємства, а також для соціальних підприємців, які шукають ефективні моделі діяльності. **Перспективи подальших досліджень.** За результатами дослідження можна зробити висновок, що соціальне підприємство в Україні потребує комплексного підходу для подальшого розвитку, який би включав законодавчі ініціативи, фінансову підтримку, а також широку просвітницьку діяльність.

Ключові слова: соціальне підприємство, економіка, соціальна відповідальність.

Кількість джерел: 13; кількість таблиць: 1; кількість рисунків: 1.

Olha Vdovichena, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,

<https://orcid.org/0000-0003-0768-5519>

Danylo Vdovichen, student,

<https://orcid.org/0009-0003-4119-3339>

Chernivtsi Institute of Trade and Economics of SUTE, Chernivtsi

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A TOPICAL AREA OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN UKRAINE

Summary

The article is devoted to the analysis of social entrepreneurship as a topical area of economic development in Ukraine. The purpose of the study was to define the essence, characteristics, and analyze the state of social entrepreneurship in Ukraine. The article identifies the leading sectors of social enterprise activity, identifies the main problems and directions of their development. To analyze social entrepreneurship in Ukraine, the authors use the methods of scientific literature analysis, quantitative data analysis, comparative method, and expert evaluation methods. This allows us to comprehensively consider the phenomenon of social entrepreneurship, identify its key characteristics, problems and prospects. According to the analysis, the key problems are the lack of adequate funding and support from the state. On the other hand, the article reveals significant potential for the development of social entrepreneurship in the areas of employment of vulnerable groups, ecology, and financing of social services. Based on the results of the study, it can be concluded that social entrepreneurship in Ukraine requires a comprehensive approach for further development, which would include legislative initiatives, financial support, and broad educational activities. The practical significance of the study is that it can serve as a basis for developing strategies and policies to promote the development of social entrepreneurship at the state and local levels. The results of the analysis may be useful for organizations that finance or plan to finance social entrepreneurship projects, as well as for social entrepreneurs looking for effective business models.

Keywords: social entrepreneurship, economy, social responsibility.

Number of sources – 17, number of tables – 1, number of drawings – 1.

Постановка проблеми. Соціальне підприємництво в Україні залишається одним з найбільш актуальних і перспективних напрямів розвитку економіки, особливо в контексті відбудови після війни. У відповідь на глобальні виклики та місцеві особливості необхідно вдатися до детального вивчення цього феномену. Стаття розглядає різні аспекти соціального підприємництва, включаючи

його основні характеристики, стан на території України, а також провідні галузі, в яких цей напрям має найбільший потенціал. Однією з ключових частин дослідження є аналіз основних проблем, з якими стикаються соціальні підприємства, та напрямів їх можливого розвитку.

Значення соціального підприємництва в сучасних умовах не може бути переоціненим, особливо з урахуванням того, що Україна переживає період відбудови та стабілізації. Цей напрям діяльності не лише сприяє економічному зростанню, але й забезпечує розвиток соціального капіталу, покращення якості життя вразливих груп населення та реалізацію екологічних ініціатив.

Ґрунтуючись на аналізі, дослідження прагне дати всебічну картину поточного стану соціального підприємництва в Україні, що буде корисним для широкого кола зацікавлених сторін: від державних органів до представників бізнесу та громадського суспільства. Такий підхід дозволяє не лише систематизувати існуючі дані, але й визначити ключові точки для подальшого наукового та практичного розвитку.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. В огляді наукової літератури можна відзначити, що соціальне підприємництво в Україні стає предметом щораз більшої уваги дослідників. О. Юрченко та О. Свирида [1] концентруються на актуальних проблемах та стані соціального підприємництва в Україні. О. Баранова [2] досліджує соціальне підприємництво як відповідь суспільства на різні соціальні потреби. О. Кавтиш [3] розглядає соціальний бізнес як суб'єкт соціалізації національної економіки. Однак питання соціального підприємництва в контексті напрямів розвитку економіки України, особливо після війни, не є достатньо висвітленим. Багато інших дослідників також вносять свій вклад у розуміння даної тематики. А. Бочарнікова [5] ділиться досвідом і викликами, з якими стикаються соціальні підприємства. Вони акцентують увагу на труднощах та перспективах соціального підприємництва, зокрема на питаннях прибутковості і соціальної відповідальності. А. Корнецький [6] розглядає війну як каталізатор соціального підприємництва, акцентуючи на тому, як кризові

ситуації можуть стимулювати розвиток цього напрямку. Нарешті, І. С. Каменко [9] веде економіко-правовий аналіз соціального підприємництва, демонструючи його важливість для суспільства та держави. Тим не менш, загальний аналіз напрямів розвитку економіки в контексті соціального підприємництва все ще потребує додаткового вивчення.

Мета статті – вивчення напрямів розвитку соціального підприємництва у контексті післявоєнного розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу. Соціальне підприємництво є явищем, яке вперше виникло в Італії в кінці 1980-х років та розпочало активно розвиватися в Європі в середині 1990-х. Цей вид підприємницької діяльності наділений можливістю вирішувати соціальні та екологічні проблеми, забезпечуючи при цьому економічну стабільність. В Європі нараховується понад 2 мільйони соціальних підприємств, що надають роботу майже 11 мільйонам людей. Великобританія є лідером у цій сфері, там налічується близько 70 тисяч соціальних підприємств. У цій країні популярні різні форми соціальних підприємств, включаючи традиційні кооперативи, соціальні кооперативи, медичні або соціальні товариства, волонтерські організації, а також спеціалізовані майстерні для людей з інвалідністю. Інші європейські країни, такі як Польща, Італія, Нідерланди, Португалія, Угорщина, Ірландія і Естонія, також активно розвивають соціальне підприємництво, що позитивно впливає на їхню національну економіку [1].

Вивчення зарубіжного досвіду розвитку соціального підприємництва могло би стати важливим для побудови актуальних напрямів розвитку та відбудови економіки України в післявоєнний період. Тут варто узагальнити декілька моделей соціального підприємництва, що використовується у світі.

Великобританія не має єдиного закону чи нормативного визначення соціального бізнесу. Молдова присвоїла соціальному підприємництву офіційний статус, тому держава застосовує податкові пільги та м'якші критерії відбору для сприяння розвитку соціальних підприємств. В Італії соціальні підприємства зосереджені

на корпоративних моделях, тоді як Польща має модель з державною підтримкою [2].

У країнах, де соціальні підприємства легко визначаються за їхньою роллю та впливом на суспільство й економіку, дуже часто присутня система державних заохочень. Попри заохочення, активно розробляється законодавство, яке чітко визначає, що саме є соціальним підприємством, та створюється сприятливий клімат для їхньої фінансової підтримки та розвитку [3].

Враховуючи вищенаведені моделі та наявні в Україні умови, оптимальним підходом було б взяти найкраще з кожної моделі для реалізації на вітчизняному рівні [2]. Однак починати розвиток соціального підприємництва необхідно з законодавчої бази.

В українському законодавстві ще немає чітких визначень для «соціального підприємства» та «соціального підприємництва». Це створює проблеми не тільки для статистичного аналізу та оцінки їх вкладу в економіку, але й перешкоджає ефективному розв'язанню питань, таких як фінансування, персонал, державна підтримка та інше. Статистична інформація щодо розвитку соціального підприємництва збирається громадськими організаціями за міжнародної підтримки [3]. Відповідно до цих організацій та європейських стандартів, соціальні підприємства – це організації, які фокусуються на вирішенні соціальних або екологічних питань. Вони можуть мати різні юридичні форми, але їхньою головною метою є зробити позитивний вплив на суспільство чи навколишнє середовище.

Огляд ринку соціального підприємництва в Україні, що здійснено за підтримки організації EU4Youth, виявляє низку важливих характеристик та тенденцій, що заслуговують уваги. По-перше, є відчутна динаміка росту кількості соціальних підприємств (рис. 1). За період з 2017 по 2019 роки кількість таких підприємств зросла з 150 до 580, хоча в 2020 році спостерігалось падіння до 1000 підприємств. На жаль, дані 2022 року про кількість соціальних підприємств не зібрані по сьогодні, однак в умовах кризи та війни нескладно передбачити, що подальший розвиток соціального підприємництва не буде таким стрімким, хоча й залишатиметься перспективним.

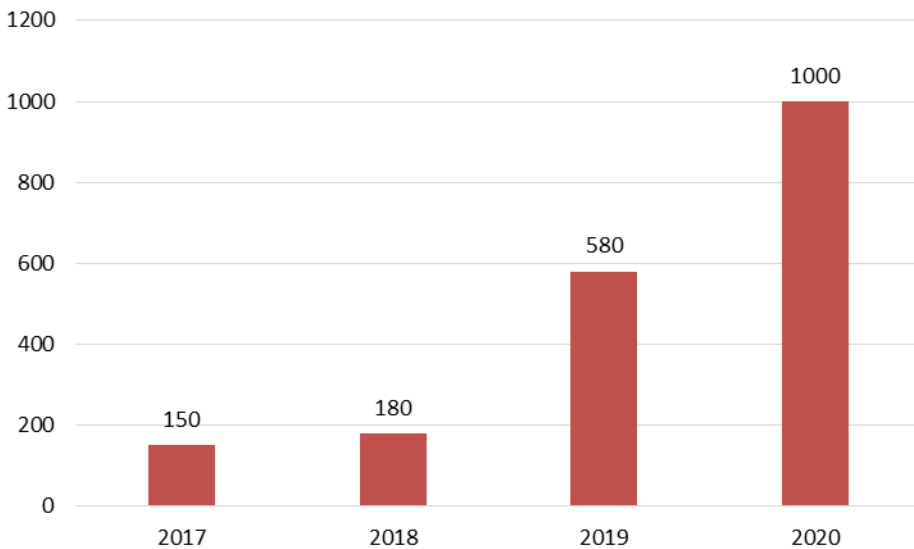

Рис. 1. Динаміка соціального підприємництва в Україні, од. [9]

З огляду на форми власності (рис. 2), на ринку переважають приватні підприємства (26), за ними ідуть громадські організації (16) і товариства з обмеженою відповідальністю (14). Це підкреслює важливість прибуткового сектора в соціальному підприємстві, але також засвідчує активну роль неприбуткового сектору.

Щодо видів діяльності (рис. 3), то найбільш поширеним є працевлаштування вразливих груп (35%), що підкреслює соціальну спрямованість цього виду підприємництва. Інші ключові сегменти включають генерування прибутку для організації (24%) та надання послуг (19%), а також фінансування певних видів послуг (14%) і вирішення екологічних проблем (8%).

Динаміка росту, різноманітність форм власності та розмаїтість видів діяльності демонструють потенціал соціального підприємництва в Україні, але також виокремлюють багато викликів, таких як фінансування, освіта та законодавча підтримка, які потребують подальшої уваги. Загалом ринок соціального підприємництва в Україні є динамічним та різноманітним, але для його подальшого розвитку необхідна комплексна підтримка на рівні держави, фінансових інституцій і громадськості.

Рис. 2. Форма власності соціального підприємництва, % [9]

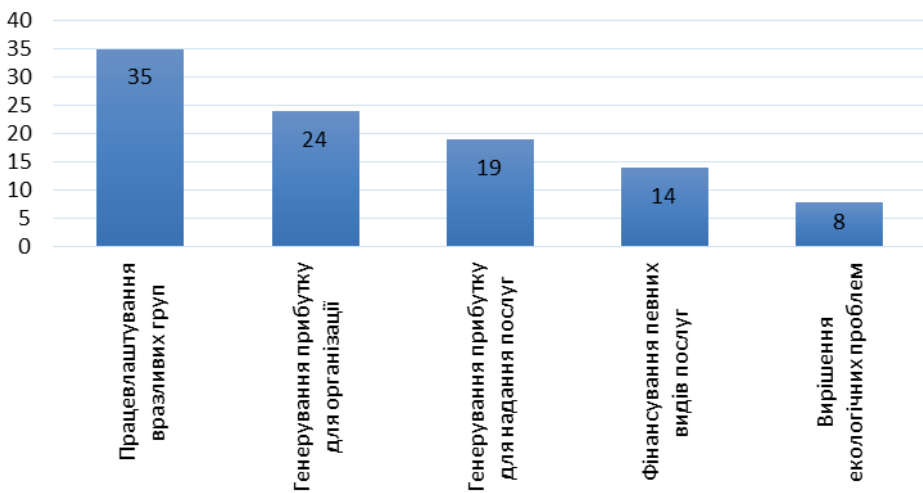

Рис. 3. Види діяльності соціального підприємництва в Україні, % [9]

Однак для розуміння напрямів розвитку соціального підприємництва, варто більш детально зупинитися на його критеріях. Щоб вважатися соціальним підприємством, організація повинна відповідати хоча б одному з таких критеріїв:

- *Забезпечення роботи для тих, хто знаходиться в незахищеному становищі, як-от ветерани, внутрішньо переміщені особи, інваліди або жителі віддалених сільських районів.*

- *Перенаправлення частки або всього прибутку на фінансування статутної діяльності громадських організацій, благодійних організацій або фондів.*

- *Використання прибутку для фінансування конкретних послуг або проектів, які націлені на підтримку соціально вразливих груп населення, культурних або спортивних ініціатив [4].*

За The Possibilists, сучасні молоді підприємці з усього світу не шукають, щоб заробити гроші тільки для себе, замість цього вони намагаються поліпшити життя людей на різних рівнях. Це вказує на радикальну зміну у тому, як ми розглядаємо мету бізнесу в сучасному світі. Така еволюція може бути пришвидшена різними кризовими обставинами, що періодично виникають у суспільстві.

З моменту початку конфліктів в Україні в 2014 і 2022 роках з'явилося безліч ініціатив, спрямованих на підтримку громадян. Ці проекти часто функціонують як волонтерські або благодійні організації з обмеженими ресурсами. Однак деякі з них використовують бізнес-стратегії для створення більш стійкого впливу [6].

В Україні післявоєнне відновлення вносить свої корективи в потреби суспільства та відкриває нові можливості для соціального підприємництва. Розглянемо декілька сфер, які є найбільш актуальними для України.

- *Сортувальні станції з переробки вторсировини.* У контексті екологічних викликів і необхідності відновлення після війни сортувальні станції можуть створювати робочі місця і сприяти ефективному управлінню відходами. Це не тільки зменшує навантаження на навколишнє середовище, але й може бути засобом соціалізації для ветеранів і внутрішньо переміщених осіб.

- *Хоспіси для важкохворих осіб.* З огляду на обмежені можливості державної медицини, хоспіси можуть заповнити прогалини у догляді за важкохворими, забезпечуючи їм гідність і підтримку в останні моменти життя.

- *Будинки для проживання самотніх людей літнього віку.* Зростання кількості літніх людей, які залишились самі, створює потребу в створенні спеціалізованих будинків, де ці люди зможуть отримати необхідний догляд та соціалізацію.

- *Готелі для постраждалих від домашнього насилля.* Домашнє насилля – це проблема, яка стає ще більш гострою під час криз і постконфліктного відновлення. Спеціалізовані готелі можуть надати тимчасовий притулок та психологічну підтримку жертвам.

- *Кризові центри.* Ці організації можуть надавати екстрену допомогу людям в складних життєвих обставинах: від матеріальної підтримки до психологічної консультації.

- *Центри медіації.* Конфлікти в сім'ях, особливо в умовах постконфліктного суспільства, можуть ескалувати. Центри медіації можуть запропонувати професійний підхід до їх вирішення.

- *Інклюзивні заклади освіти.* Освіта для дітей з особливими потребами є одним з ключових елементів соціальної інтеграції. Інклюзивні заклади можуть забезпечити якісну освіту для всіх.

- *Приватні медичні сервіси для лікування соціально небезпечних хвороб.* В умовах обмежених державних ресурсів, приватні клініки можуть надавати спеціалізовані послуги для лікування хвороб, що становлять соціальну загрозу.

- *Виробники соціально значущих товарів.* Протези, слухові апарати та інші товари, які полегшують життя людям з особливими потребами, можуть бути ефективним способом соціалізації цих груп населення.

З урахуванням післявоєнного відновлення і суспільних потреб, соціальне підприємництво в Україні може відіграти ключову роль в стабілізації ситуації і покращенні якості життя для всіх груп населення [5]. Перспективи такого господарювання є вкрай цікавими, однак на сьогодні можна стверджувати, що передумов для розвитку соціального підприємництва не створено. В Україні умови для

успішного розвитку соціального підприємництва тільки формуються. Один із прикладів – ініціатива SILab Ukraine, яка служить професійною платформою для сектору, організовуючи акселератори, форуми та локальні програми [7].

Сьогодні в Україні приватним сектором та громадськими організаціями висувається чимало ініціатив, спрямованих на створення сприятливого клімату для розвитку соціального підприємництва. Зростання цікавості до цієї сфери відзначається не тільки на рівні громадянської активності, але і в урядових колах. Це стає можливим завдяки спільним зусиллям багатьох стейкхолдерів, включаючи державні органи, інвесторів, академічну спільноту та, звісно, підприємців. Нижче розглянемо декілька ключових ініціатив, які вже дають позитивні результати або мають великий потенціал для подальшого розвитку соціального підприємництва в Україні [2].

- *Законодавчі зміни.* Існують проекти з регулювання діяльності соціальних підприємств на законодавчому рівні. Це включає в себе визначення соціальних вкладів та співвідношення працівників з вразливих груп населення.

- *Підвищення освіти та свідомості.* Організації та платформи, такі як SILab Ukraine, проводять акселератори, форуми та конференції для підвищення обізнаності про соціальне підприємництво.

- *Фінансова підтримка.* Ініціативи на рівні грантів та інвестицій для стартапів у сфері соціального підприємництва починають набирати обертів.

- *Мережі та партнерства.* Створення платформ для співпраці між соціальними підприємцями, інвесторами та державними структурами.

- *Моніторинг та аналіз.* Проведення досліджень для оцінки ефективності та впливу соціальних підприємств на економіку і суспільство [2].

Станом на сьогодні соціальне підприємництво в Україні не має адекватного середовища для свого розвитку. Цей сектор, що спрямований на розв'язання актуальних соціальних проблем та сталий суспільний розвиток, зіткнувся з численними перешкодами. Хоча ініціативи в сфері соціального підприємництва зростають, вони часто бувають знищені внаслідок фінансових обмежень,

недостатньої освіченості громадськості, а також відсутністю чіткої законодавчої бази. Зрештою, ці фактори створюють ситуацію, в якій соціальні підприємства не можуть ефективно функціонувати або розширюватися, незважаючи на їх критичну важливість для соціально-економічного розвитку країни. Зупинимося більш детально на основних труднощах та проблемах, з якими стикаються соціальні підприємства в Україні:

Фінансові обмеження [1; 8]. Соціальні підприємства зіткнулися з проблемою недоступності грантів та інвестицій. Більшість фінансових ресурсів походить з міжнародних фондів, що робить цю сферу вкрай залежною від зовнішніх джерел.

Ресурсні проблеми [1]. Нестача кваліфікованих кадрів / волонтерів. Існує дефіцит фахівців, які розуміють специфіку соціального підприємництва. Крім того, через фінансові обмеження складно привабити висококваліфіковані кадри. Відсутність власного приміщення або висока орендна плата, численні соціальні підприємства не мають можливості орендувати або придбати приміщення для здійснення своєї діяльності, що ставить під загрозу їх функціонування.

Соціокультурні бар'єри. Існує загальна незрозумілість та невідомість про те, що таке соціальне підприємництво. Це ускладнює його популяризацію та отримання підтримки на масовому рівні.

Інформаційно-законодавчі проблеми [1]. Незрозумілі та неповні законодавчі рамки роблять практично неможливим забезпечення юридичної визначеності та захисту для соціальних підприємств. Відсутність підтримки з боку держави і місцевої влади, через відсутність законодавчої підтримки, соціальні підприємства не можуть розраховувати на допомогу або лояльність з боку органів влади. Інформаційний вакуум та відсутність достовірних джерел комплікують процес залучення фінансів, партнерств та розвитку взагалі.

Враховуючи ці фактори, можна зрозуміти, чому соціальне підприємництво в Україні розвивається повільно та зіткнулося з численними перешкодами [8].

Основні двигуни розвитку соціального підприємництва в Україні, згідно з опитуванням [8], зосереджуються на чотирьох ключових аспектах: фінансовій стабільності, державній підтримці, кваліфікації керівництва, а також на технічному розвитку підприємства.

Фінансова підтримка та підтримка від держави і місцевої влади займають перші позиції. Основні форми фінансової підтримки включають доступ до грантів та інвестицій від спонсорів. З боку держави та місцевої влади важливо створити політику, що сприятиме розвитку соціального підприємництва, включно з пільговими умовами для оренди приміщень, а також можливістю участі в державних програмах та замовленнях.

Навчання керівників та розширення виробничо-технічної бази підприємства ділять друге місце. Керівництво соціальних підприємств виражає потребу в кваліфікованому менторстві та освіті, спрямованій на специфіку соціального підприємництва. Що стосується виробничо-технічної бази, наявність сучасного обладнання та технологій може значно підвищити продуктивність та ефективність підприємства.

Підвищення суспільної свідомості також є важливим чинником. Інформованість громадян про місію та цінності соціального підприємства може підвищити його популярність та зробити його більш конкурентоспроможним [10]. В той же час, сучасні інклюзивно-орієнтовані моделі соціально-економічного і політичного розвитку орієнтуються першочергово на потреби майбутніх поколінь, послаблюючи при цьому соціально-економічну і політичну напругу, зменшуючи диспропорції розвитку, підвищуючи соціальний добробут [11].

Загалом, успіх соціального підприємства значною мірою залежить від комплексної підтримки, що включає фінансування, законодавчі ініціативи, освіту та технічне забезпечення.

Висновки. За результатами дослідження встановлено, що соціальне підприємництво в Україні є актуальним напрямом розвитку економіки. Його суть полягає у забезпеченні соціальних благ та позитивного впливу на суспільство, з одночасним забезпеченням економічної ефективності. Основними галузями

діяльності є працевлаштування вразливих груп, генерування прибутку для організацій та надання конкретних послуг. Проте система стикається з ключовими проблемами, такими як відсутність фінансової підтримки та недостатнє законодавче регулювання. Щоб подолати ці труднощі, необхідна активна позиція держави, розширення фінансових інструментів підтримки та просвітницька робота в суспільстві. Це дозволить реалізувати значний потенціал соціального підприємництва для досягнення стабільного економічного та соціального розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Юрченко О., Свирида О. Соціальні підприємства в Україні: стан та проблеми розвитку. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. № 3(03). С. 74-78. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.3-13>
2. Баранова О. Соціальне підприємництво як відповідь суспільства на соціальні потреби. *Ліга закон*. 2021. URL: https://biz.ligazakon.net/interview/205014_sotsalne-pdprimnitstvo-yak-vdpovd-susplstva-na-sotsaln-potrebi
3. Кавтиш О. П. Соціальний бізнес як суб'єкт соціалізації національної економіки. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції "Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи". 2021. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/230470/229446>
4. Європейський простір. Труднощі та перспективи соціального підприємництва - очима самих підприємців. 2023. URL: <https://euprostor.org.ua/stories/133500>
5. Бочарнікова А. Соціальне підприємство відрізняється від звичайного відповіддю на запитання, що робити з прибутками. *Апостроф*. 2021. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/business/2021-06-15/sotsialnoe-predpriyatie-otlichaetsya-ot-obyichnogo-otvetom-na-vopros-chto-delat-s-dohodami/40200>
6. Корнецький А. Війна як каталізатор соціального підприємництва. *UCU Business School*. 2022. URL: <https://lvbs.com.ua/news/vijna-yak-katalizator-sotsialnogo-pidpryyemnytstva-artem-kornetskyj-vykladach-lvbs/>
7. Соціальне підприємництво у воєнний час: як працює SILab Ukraine. 2023. URL: <https://media.zagoriy.foundation/velyka-istoriya/soczialne-pidpryyemnyctvo-u-voyennyj-chas-yak-praczuuye-silab-ukraine/>
8. Європейський простір. Труднощі та перспективи соціального підприємництва - очима самих підприємців. 2023. URL: <https://euprostor.org.ua/stories/133500>
9. Каменко І. С. Соціальне підприємництво в Україні. *Економіко-правовий аналіз*. 2021. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf
10. Новик І. Соціальне підприємництво: стан та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № (45). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-6>
11. Вдовічен А., Вдовічена О. Формування інклюзивного вектору соціально-економічного розвитку територій. *Маркетинг як основа формування стратегії соціально-економічного розвитку прикордонного регіону* : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці (Україна) – м. Сучава (Румунія), 11-12 листопада 2020 р. Чернівці, 2020. С. 202-206.

References:

1. Iurchenko, O., & Svyryda, O. (2022). Social enterprises in Ukraine: State and development problems. *Tsifrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka [Digital economy and economic security]*, no. 3(03), pp. 74-78. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.3-13> (in Ukr.).
2. Baranova, O. (2021). Social entrepreneurship as a society's response to social needs. *Liha zakon [League is the law]*. URL: https://biz.ligazakon.net/interview/205014_sotsalne-pdprimnitstvo-yak-udpovd-susplstva-na-sotsaln-potrebi (in Ukr.).
3. Kavtysh, O.P. (2021). Social business as a subject of the national economy's socialization. *II Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya "Biznes, innovatsii, menedzhment: problemy ta perspektyvy"* [Materials of the 2nd International Scientific and Practical Conference "Business, Innovations, Management: Problems and Prospects"]. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/230470/229446> (in Ukr.).
4. European space (2023). Challenges and prospects of social entrepreneurship - through the eyes of the entrepreneurs themselves. URL: <https://euprostitir.org.ua/stories/133500> (in Ukr.).
5. Bocharnikova, A. (2021). Social enterprise differs from the usual by answering the question of what to do with profits. *Apostrof [Apostrophe]*. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/business/2021-06-15/sotsialnoe-predpriyatie-otlichaetsya-ot-obyichnogo-otvetom-na-vopros-chto-delat-s-dohodami/40200> (in Ukr.).
6. Kornetskyi, A. (2022). War as a catalyst for social entrepreneurship. *UCU Business School*. URL: <https://lvbs.com.ua/news/vijna-yak-katalizator-sotsialnogo-pidpryyemnytstva-artem-kornetskyj-vykladach-lvbs/> (in Ukr.).
7. SILab Ukraine (2023). Social entrepreneurship in wartime: How SILab Ukraine operates. URL: <https://media.zagoriy.foundation/velyka-istoriya/soczialne-pidpryyemnyctvo-u-voyennyj-chas-yak-praczyuye-silab-ukraine/> (in Ukr.).
8. European space (2023). Challenges and prospects of social entrepreneurship - through the eyes of the entrepreneurs themselves. URL: <https://euprostitir.org.ua/stories/133500> (in Ukr.).
9. Kamenko, I.S. (2021). Social entrepreneurship in Ukraine. *Ekonomiko-pravovyi analiz [Economic and legal analysis]*. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/07/legal-report-in-ukraine_ukrainian_1.pdf (in Ukr.).
10. Novyk, I. (2022). Social entrepreneurship: state and prospects. *Ekonomika ta suspilstvo [Economy and Society]*. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-6> (in Ukr.).
11. Vdovichen A., Vdovichena O. (2020). Formation of an inclusive vector of socio-economic development of territories. *Marketynh yak osnova formuvannia stratehii sotsialno-ekonomichnoho rozvytku prykordonnoho rehionu* [Marketing as the basis of forming a strategy for socio-economic development of the border region]. Materials of the International Scientific and Practical Conference, Chernivtsi (Ukraine) – Suceava (Romania), November 11-12, 2020. Chernivtsi, pp. 202-206 (in Ukr.).